

ВІДГУК

офіційного опонента

Легенчука Сергія Федоровича

на дисертаційну роботу

Богдана Святослава Володимировича

на тему *«Обліково-аналітичні технології в управлінні економічною безпекою агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації»*,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування

*Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами.*

В останні роки важливе місце в забезпеченні ефективного функціонування підприємств аграрного сектору займає система економічної безпеки, завданням якої є захист від ризиків і загроз, створення сприятливих умов для протікання бізнес-процесів, розвиток економічного потенціалу та успішна реалізація стратегії підприємства в умовах мінливого ринкового середовища. Дана проблема на сьогодні ще більше актуалізується через війну та внаслідок активного розвитку системи нормативного регулювання діяльності підприємств, орієнтованого на забезпечення досягнення цілей сталого розвитку, що створюють нові умови та бар'єри для діяльності та розвитку підприємств аграрної сфери.

Бухгалтерський облік на сьогодні є інформаційною основою для побудови дієвої системи інформаційної безпеки підприємства, оскільки дозволяє забезпечити інформаційну підтримку використання безпекового інструментарію та прийняття рішень суб'єктами, відповідальними за організацію системи економічної безпеки аграрних підприємств. Система обліку дозволяє контролювати фінансові операції, оптимізувати витрати та підвищувати ефективність управління ресурсами підприємства, зокрема, екологічного спрямування, дозволяє покращити процеси планування та прогнозування діяльності, а також сприяє запобіганню шахрайству та крадіжкам. В той же час, для забезпечення її повної відповідності зростаючим

вимогам стейкхолдерів щодо необхідності розкриття інформації про стан та рівень безпеки на підприємстві, ефективність екологічної діяльності та екологічних впливів, вона потребує адекватного удосконалення, зокрема, в частині удосконалення управлінської звітності, яка буде використовуватись суб'єктами організації системи економічної безпеки в аграрних підприємствах.

Виходячи з позиції системи управління економічною безпекою, важливу роль в її забезпеченні також відіграє розвиток системи прогнозування ризиків та загроз діяльності аграрних підприємств. Це зумовлює актуальність розробки інструментів щодо їх ідентифікації та вимірювання на основі використання засобів цифровізації діяльності, обробки та візуалізації даних. Їх використання дозволить виявляти ризики та загрози, класифікувати їх та проводити їх поглиблений аналіз з метою формування прогнозних сценаріїв, коригування існуючої та розробки нової стратегії функціонування підприємства в умовах мінливого ринкового середовища. Вищевказане зумовлює актуальність та практичне значення дисертаційної роботи Богдана Святослава Володимировича «Обліково-аналітичні технології в управлінні економічною безпекою агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації».

Іншим підтвердження актуальності теми дисертаційної роботи є те, що вона виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Державного податкового університету, зокрема, кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики за темою «Обліково-інформаційні інструменти управління активізації розвитку суб'єктів господарювання» (державний реєстраційний № 0119U002482), де автором удосконалено обліково-інформаційний сервіс у забезпеченні економічно безпечного розвитку суб'єктів господарювання.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Проаналізувавши дисертаційну роботу Богдана Святослава Володимировича на тему «Обліково-аналітичні технології в управлінні економічною безпекою агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової

трансформації» можна стверджувати, що проведене ним дослідження є самостійною, цілісною науковою працею, яка досягла поставленої мети та визначених завдань.

Вирішення поставлених завдань базується на результатах аналізу широкого кола наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених проблематиці побудови та розвитку системи економічної безпеки підприємств, удосконаленню екологічно-орієнтованого обліку та контролінгу, розвитку системи інформаційної підтримки управління економічною безпекою підприємств аграрного бізнесу, системи нормативного регулювання систем оподаткування, обліку та звітності, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, а також дослідженні публікацій з розвитку інструментарію виявлення та аналізу ризиків і загроз економічній безпеці.

Зміст роботи розкриває ключові аспекти обраної теми, а вдалий вибір методів дослідження дозволяє досягти його цілісності, забезпечує логічність викладення матеріалу та врахування галузевого аспекту діяльності суб'єктів агробізнесу. В дисертації автором активно використовуються методи моделювання та алгоритмізації, що дозволили сформувати модель процесу наукового пізнання економічної безпеки бізнесу, організаційно-інформаційну модель економічної безпеки аграрного бізнесу, агентно-орієнтовану модель аграрного бізнесу у формуванні цифрового «двійника», алгоритм руху та обробки інформаційних потоків в цифровій екосистемі управління економічною безпекою агробізнесу тощо. Методи узагальнення та систематизації було використано для аналізу поглядів науковців на дефініцію поняття «економічна безпека бізнесу», систематизації підходів до декомпозиції системи економічної безпеки бізнесу, формування управлінського звіту Eсо-R&L тощо. Метод теоретичної концептуалізації було застосовано для розробки концепції економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації, розробки концепції використання цифрового «двійника» аграрного бізнесу. На основі використання методу порівняння досліджено особливості нормативно-правового забезпечення корпоративної

звітності про сталий розвиток в країнах Європейського Союзу крізь призму економічної безпеки бізнесу. Метод картографування дозволив сформувати когнітивну та концептуальну карту ризиків і загроз агробізнесу. Методи індукції, дедукції, аналізу і синтезу, методи групування, порівняння, наукової абстракції та інші дозволили обґрунтувати науково-методологічний механізм інтеграції екологічно орієнтованих, обліково-аналітичних та цифрових детермінант у адаптивну систему управління економічною безпекою агробізнесу, структуру мета-звітності зі стану і рівня економічної безпеки агробізнесу, структуру стратегії забезпечення економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації.

В цілому, дисертаційна робота Богдана С.О. є цілісним дослідженням, яке на високому науковому рівні представляє авторське бачення щодо обґрунтування механізмів трансформації системи управління економічною безпекою агробізнесу на основі використання облікового інструментарію, який враховує особливості діяльності підприємств, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку. Рецензована робота містить релевантний емпіричний і теоретичний матеріал, обґрунтовані висновки та положення, а її матеріали можуть бути використані в подальших дослідженнях, що стосуються розвитку системи економічної безпеки аграрних підприємств, удосконалення системи екологічно-орієнтованого обліку, контролінгу та звітності підприємств як засобів інформаційної підтримки системи управління.

Структура та основні наукові результати дисертації.

Робота має чітку структуру (вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки), що дозволяє показати послідовність та аргументованість положень дисертації. У вступі описано актуальність обраної теми, її зв'язок з науковими темами Державного податкового університету, визначено мету і завдання, викладено наукову і практичну значущість. В дисертації досліджено та систематизовано теоретико-методичні, практичні, прикладні та організаційні основи забезпечення економічної безпеки

агробізнесу засобами обліково-аналітичної системи в умовах зеленого курсу і цифрової трансформації.

У першому розділі дисертації проаналізовано теоретичні засади формування системи економічної безпеки аграрного бізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації, зокрема, визначено та проаналізовано погляди науковців на дефініцію поняття «економічна безпека бізнесу (підприємства, суб'єкта господарювання)» (табл. 1.1, с. 20-21), розроблено модель процесу наукового пізнання економічної безпеки бізнесу з урахуванням галузевого аспекту (рис. 1.4, с. 24), розроблено концепцію економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації (рис. 1.6, с. 28), виділено та обґрунтовано специфічні принципи управління економічною безпекою аграрного бізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації (с. 32-36), виділено рівні організаційного забезпечення управління економічною безпекою агробізнесу (рис. 1.7, с. 39), розроблено функціональну організаційну структуру управління економічною безпекою агробізнесу (рис. 1.8, с. 43), описано результати впровадження системи безпеки, побудованої на таких засадах (с. 45-48), розроблено та описано алгоритм руху та обробки інформаційних потоків в цифровій екосистемі управління економічною безпекою агробізнесу (рис. 1.10, с. 55-56), виділено та проаналізовано функціонально-структурні компоненти методичного забезпечення управління економічною безпекою агробізнесу (табл. 1.8, с. 63-65), описано ключові компоненти методичного забезпечення економічної безпеки агробізнесу (рис. 1.12, с. 66-78).

У другому розділі дисертації автором досліджено рівні нормативно-правового регулювання екологічно-орієнтованого обліку (рис. 2.1, с. 86-86), виділено «вузькі» місця традиційних систем обліку в контексті забезпечення економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу (рис. 2.2, с. 90-92), описано основні характеристики об'єктів взаємодії агробізнесу з навколишнім середовищем підсистеми обліку в управлінні навколишнім середовищем (табл. 2.1, рис. 93-94), запропоновано зміни до Плану рахунків бухгалтерського

обліку в частині регламентування обліку екосистемних послуг та описано порядок їх імплементації в практичну діяльність підприємств (табл. 2.3, с. 98-102), розроблено інтерактивну карту екологічного сліду бізнесу (рис. 2.4, с. 113-114), сформовано та описано теоретичні засади та інформаційне забезпечення системи екологічного контролінгу бізнесу (рис. 2.5, с. 121-128), проаналізовано переваги і ризики запровадження реформ Директиви про оподаткування енергії у національну податкову систему (табл. 2.17, с. 154-156), проведено порівняльний аналіз елементів податку на викиди CO₂ в атмосферне повітря України та країнах ЄС (табл. 2.20, с. 162-170).

Третій розділ дисертації присвячено розробці та опису когнітивної та концептуальної карт ризиків і загроз агробізнесу (с. 187-192), формуванню профілю ризиків і загроз бізнесу RCaPS в системі управління економічною безпекою аграрного бізнесу (рис. 3.8, с. 195-196), опису технології моделювання цифрового «двійника» аграрного бізнесу в системі управління економічною безпекою (с. 197-213), розробці структури мета-звітності зі стану і рівня економічної безпеки агробізнесу (табл. 3.9, с. 222-226).

У висновках узагальнено основні результати проведеного дослідження. Довідки та акти про впровадження результатів дисертації, а також допоміжні матеріали для розширення основного змісту роботи наведено в додатках.

Обсяг основного тексту дисертації становить 223 сторінки, включаючи 42 таблиці та 34 рисунки. Робота містить 7 додатків, а список використаних джерел налічує 250 найменувань. За змістом, структурою та оформленням дисертація повністю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дало змогу виокремити елементи наукової новизни у сформульованих автором положеннях, серед яких найбільший науковий інтерес становлять наступні:

1) Розробка теоретико-методичних та організаційних засад побудови системи економічної безпеки аграрного бізнесу в умовах зеленого курсу та

цифрової трансформації, зокрема: формування концепції економічної безпеки аграрного бізнесу; розробка організаційно-інформаційної моделі та опис механізму забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу; удосконалення методики оцінювання та діагностики стану і рівня економічної безпеки аграрного бізнесу (виділення функціонально-структурних компонентів методичного забезпечення, ідентифікація та опис ключових компонент методичного забезпечення економічної безпеки агробізнесу).

2) Розвиток методичних аспектів систем обліку, контролінгу та оподаткування як засобів інформаційної підтримки системи управління економічною безпекою аграрного бізнесу, зокрема: удосконалення методики облікового відображення екосистемних послуг та вуглецевих сертифікатів; розвиток організаційно-методичних аспектів функціонування системи екологічного контролінгу бізнесу; аналіз впливу розвитку системи екологічного оподаткування на систему економічної безпеки аграрного бізнесу.

3) Розвиток організаційно-методичних засад інформаційної підтримки системи управління економічною безпекою аграрного бізнесу, зокрема: розробка когнітивної та концептуальної карти ризиків і загроз агробізнесу; формування організаційно-методичних засад технології цифрового «двійника» аграрного бізнесу в системі управління економічною безпекою; удосконалення системи звітності щодо стану і рівня економічної безпеки агробізнесу.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження.

Розроблені автором пропозиції, представлені ідеї та сформульовані висновки й рекомендації можуть бути використані для розвитку системи економічної безпеки аграрних підприємств, облікових та контролінгових інструментів її забезпечення, що сприятиме підвищенню рівня інформаційної підтримки системи управління суб'єктів аграрного бізнесу. Науково-практичні результати дослідження були апробовані на ТОВ «Зоря Поділля», ПАТ «ІПК «Поділля», що підтверджується відповідними довідками.

Повнота висвітлених наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційної роботи та її висновки оприлюднено у 30 наукових працях, з яких 7 – публікації у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 2 – статті у виданнях, що індексуються у наукометричній базі Web of Science, 21 публікація – матеріали всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій. Опубліковані автором наукові праці повною мірою відображають зміст дисертаційного дослідження, його наукову новизну, отримані результати та висновки. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно.

Дискусійні положення та зауваження до роботи.

Позитивно оцінюючи сукупність авторських наукових розробок і пропозицій, виділено окремі дискусійні питання, наявні в дисертації, зокрема:

1. В умовах формування економіки, що ґрунтується на знаннях, важливу роль в забезпеченні економічної безпеки підприємства займає його інтелектуальний капітал, тобто сукупність знань працівників та формалізованих результатів їх інтелектуальної (творчої) діяльності. В розробленій автором концепції економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації (рис. 1.6, с. 28) поряд з ресурсним потенціалом виділяється й інтелектуальний потенціал, що також надалі конкретизовано в табл. 1.5 (с. 31), де інтелектуальна безпека є елементом кадрової безпеки підприємства. В даному контексті не зовсім зрозумілою є позиція автора щодо невключення інтелектуального капіталу до складу ресурсів підприємства, оскільки на сьогодні він є одним із основним об'єктів економічної безпеки, що обґрунтовується важливою роллю інновацій в забезпеченні досягнення цілей сталого розвитку.

2. В розробленій організаційно-інформаційній моделі забезпечення економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації (рис. 1.11, с. 57) автором було виділено контури управління

економічною безпекою бізнесу – стратегічний, операційний та контрольний. Вважаємо не зовсім коректним застосування такого підходу до класифікації контурів, оскільки контроль може бути як оперативним, так і стратегічним, тому й оцінка ефективності системи забезпечення економічної безпеки також може проводитись на цих двох рівнях.

3. В розділі 2 дисертації автором було виділено «вузькі» місця традиційних систем обліку в контексті забезпечення економічної безпеки агробізнесу в умовах зеленого курсу (рис. 2.2, с. 90), що має вирішити проблема еколого-орієнтованого обліку. В той же час, не всі виділені проблеми відповідають завданням, які призначена вирішувати система бухгалтерського обліку, зокрема: ідентифікація та аналіз впливу підприємства на навколишнє середовище; моніторинг екологічних і соціальних аспектів бізнесу; виявлення та аналіз нераціонального використання ресурсів. Дані питання передусім стосуються не самої системи обліку, а системи аналітичного забезпечення управління екологічною діяльністю або діяльністю в напрямі досягнення цілей сталого розвитку, а також продиктовані бажанням науковців перетворити класичну систему обліку на універсальний інструмент формування інформації для потреб управління. Тому їх слід розглядати не як проблеми або «вузькі місця», а як перспективні напрями розвитку системи обліку в напрямі задоволення зростаючих потреб стейкхолдерів, заінтересованих в досягненні цілей сталого розвитку.

4. В табл. 2.13 дисертації автором представлено розроблений «Управлінський звіт Есо-R&L: сегмент аграрне виробництво» (с. 139-140), на основі якого здійснюється розрахунок показника модифікований операційний прибуток (Есо-ЕВІТ). На нашу думку, даний показник не дозволить повною мірою відобразити ефективність управління екологічною діяльністю підприємства, оскільки між представленими в табл. 2.13 екологічними витратами та екологічними вигодами відсутній прямий зв'язок, що не дозволяє їх порівнювати між собою. Окрім цього, ряд наведених в даному звіті показників характеризуються часовим лагом щодо їх впливу на екологічну

діяльність підприємства (гранти на екологічні інновації, субсидії на екологічні проекти, витрати на екологічні дослідження), що не дозволяє їх в повному обсязі зараховувати як витрати або доходи того звітного періоду, в якому вони виникли, оскільки віддача/втрати від них будуть проявлятися в інших звітних періодах.

5. В табл. 3.9 автором представлено структуру мета-звітності зі стану і рівня економічної безпеки агробізнесу (с. 222-223). Вважаємо, що дисертаційна робота значно виграла б та мала б більш прикладне значення, якщо б в ній було представлено більш детальну методiku формування елементів даного звіту, опис інформаційних джерел їх заповнення, а також був наведений приклад такого звіту, сформованого на прикладі даних конкретного аграрного підприємства. Зокрема, це дозволило б більш чітко встановити його роль в формуванні інформаційної підтримки системи інформаційної безпеки підприємства та прийнятті конкретних управлінських рішень по її удосконаленню.

Наведені дискусійні положення загалом не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Богдана Святослава Володимировича, не знижують його наукової та практичної цінності. Висловлені побажання спрямовані на привернення уваги дисертанта до ще не повністю вивчених аспектів досліджуваної наукової проблеми та формування більш чітких шляхів і рекомендацій щодо її розв'язання.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Богдана Святослава Володимировича на тему «Обліково-аналітичні технології в управлінні економічною безпекою агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації» за змістом, теоретичною і практичною значущістю, наявністю обґрунтованих висновків та пропозицій є актуальною, самостійно виконаною й завершеною працею, яка відповідає обраній темі та вирішує поставлені завдання задля досягнення окресленої мети. Дисертація виконана на достатньо високому рівні, відповідає

спеціальності 071 – Облік і оподаткування, написана українською мовою та оформлена відповідно до діючих положень, норм і правил встановлених Міністерством освіти і науки України, вона в цілому задовольняє вимогам до дисертацій за здобуття ступеня доктора філософії. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливі наукові завдання, що полягають в обґрунтуванні механізмів трансформації системи управління економічною безпекою агробізнесу на основі використання облікового та контролінгового інструментарію, який враховує особливості діяльності підприємств, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку. Дисертаційна робота повною мірою відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), постанові Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Богдан Святослав Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування (галузь знань 07 – Управління та адміністрування»).

Д.е.н., професор,
завідувач кафедри інформаційних систем
в управлінні та обліку
Державного університету
«Житомирська політехніка»

С.Ф. Легенчук

Підпис *Легенчук С.Ф.*
Засвідчую:
Учений секретар
Житомирська політехніка
Легенчук С.Ф.

